

ÜÇLÜ SORUMLULUK RAPORLAMASI: BIST 100 ENDEKSİ ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA¹

Utku ŞENDURUR², Semra KARACAER³

ÖZ

John Elkington 1997 yılında kurumsal sosyal sorumluluk raporlamasını ileriye taşımış ve adına Üçlü Sorumluluk Raporlaması(ÜSR) demiş ve bu kavram literatüre yeni bir kavram olarak girmiştir. Üçlü sorumluluk raporlamasının üç boyutu vardır. Bunlar raporlamanın ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıdır. Bu çalışmada bu üç boyut, üçlü sorumluluk raporlaması kavramı dahilinde irdelenerek, Borsa İstanbul(BİST) 100 endeksinde işlem gören işletmelerin faaliyet ve varsa sürdürülebilirlik raporlarına bakılıp, üçlü sorumluluk raporlaması puanları belirlenmiş, daha sonra çoklu regresyon analizi yardımıyla üçlü sorumluluk raporlaması puanları ile belirlenen değişkenler arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Ayrıca t-testi ve ANOVA gibi yöntemlerle de, belirlenen değişkenlerin grupları ve ek olarak da işletmelerin ana faaliyet konularına göre bölümlenmiş grupları arası anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmıştır. Çalışmada üçlü sorumluluk raporlaması puanları ile ilişkisi olması beklenen 10 tane bağımsız değişken kullanılmıştır. Bunlar, sektör, büyüklük, ülke menşei, sahiplik yapısı, denetçi tipi, işletme tipi, kaldıraç oranı, likidite, karlılık ve yaştır.. Çalışmada regresyon analizine göre ortaya çıkan sonuçlarda bağımlı değişkenler olan üçlü sorumluluk raporlaması puanları ile sektör, sahiplik yapısı ve işletme tipi arasında anlamlı bir ilişki bulunamazken, büyüklüğün orta düzeyde pozitif, ülke menşeinin düşük düzeyde pozitif, denetçi tipinin kısmen orta düzeyde pozitif, yaşın orta düzeyde pozitif, likiditenin düşük düzeyde negatif, kaldıraç oranının orta düzeyde pozitif ve karlılığın orta düzeyde pozitif bir ilişkisi olduğu saptanmıştır. Çalışmada veriler normal dağılmadığı gözlemlenmiş ve kukla değişkenler ile bağımlı değişkenler arasında anlamlı bir fark olup olmadığını bulmak için t-testinin parametrik bir test olmayan karşılığı olan Mann Whitney U testi yapılmıştır. Uluslararası ve ulusal işletmeler (ülke menşei) ile 4 büyük denetçi tarafından denetlenen ve denetlenmeyen işletmeler (denetçi tipi) arasında anlamlı bir fark bulunurken; yüksek ve düşük profilli işletmeler (sektör), aile işletmeleri ve aile işletmeleri olmayan işletmeler (işletme tipi) ile kamu ve özel sektör işletmeleri (sahiplik yapısı) arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Çalışmadan ortaya çıkan bir diğer sonuç ise, ana faaliyet alanı grupları arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark olmadığıdır.

Anahtar Kelimeler: Üçlü Sorumluluk Raporlaması, BIST100, Faaliyet Raporları, Regresyon, ANOVA, T-test

¹ Bu çalışma, doktora tezinden türetilmiş bir çalışmadır.

² Araştırma Görevlisi Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü, sendurur(at)agri.edu.tr

³ Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü, semra(at)hacettepe.edu.tr

TRIPLE BOTTOM LINE REPORTING: A RESEARCH ON BIST 100 INDEX

ABSTRACT

In 1997, John Elkington moved corporate social responsibility reporting forward and entitled it Triple Bottom Line Reporting and this notion entered into the literature as a new notion. Triple bottom line has got three dimensions. These are economical, social and environmental dimensions of reporting. In this study, these three dimensions are analyzed inside of Triple bottom line reporting notion with examining the firms annual reports which are participating in BIST100 index, their triple bottom line reporting scores are calculated and analyzed the relationship with triple bottom line reporting scores and determinated variables with the help of regression analysis. Besides, it is examined that if there is a significant difference between the groups of determinated variables and also the group of core business of the firms with statistical methods as ANOVA and t-test. In this study, 10 independent variables is used which are expected to be in relation with triple bottom line reporting scores. These are sector, size, country of origin, ownership structure, auditor type, business type, leverage ratio, liquidity, profitability and age.. Studies regressions results shows that there is no significant relation between dependent variables which are triple bottom line reporting scores and sector, ownership structure and business type, but study finds medium and positive relation with size, weak and positive relation with country of origin, medium and positive relation with auditor type, medium and positive relation with age, weak and negative relation with liquidity, medium and positive relation with leverage ratio and medium and positive relation with profitability. In this study it has been observed that, datas are not distribute normally and as a consequence, Mann Whitney U test which is a non parametric test and opposite of T-test is applied to identify if there is a significant differences between dummy variables groups and dependent variables. According the results, there is a significant differences between international and national firms (country of origin) and between the groups of auditor type, but there is no significant differences between high and low profiled (sector) firms, family and non-family firms (business type) and government sector and private sector (ownership structure). Another result of the study is adduced that; there is no significant differences in the groups of core business of the firms.

Key Words: Triple Bottom Line Reporting, BIST100, Annual Reports, Regression, ANOVA, T-test

Şendurur, Utku. ve Karacaer, Semra. “Üçlü Sorumluluk Raporlaması: Bist 100 Endeksi Üzerinde Bir Araştırma”. *ulakbilge* 5. 12 (2017): 897-930

Şendurur, U. ve Karacaer, S. (2017). Üçlü Sorumluluk Raporlaması: Bist 100 Endeksi Üzerinde Bir Araştırma. *ulakbilge*, 5 (12), s.897-930.

Giriş

Bugünkü dünya ekonomisi, doğal felaketler ve afetler, küresel ısınma, hava ve su kirliliği, gelir adaletsizliği, muhasebe skandalları, eşitsizlik, rüşvet ve yolsuzluk gibi çevresel ve sosyal etmenlerden etkilenmektedir. Bunun için artık paydaşlar, işletmelerden sadece ekonomik bilgi değil, bunun yanında sosyal ve çevresel bilgiler de talep etmekte; yatırım, ortaklık ve satın alma gibi kararlarını da buna göre vermektedirler. Ekonomik, çevresel ve sosyal raporlamayı içinde barındıran üçlü sorumluluk raporlaması da bu sayede günümüzde büyük önem kazanmış ve kazanmaya devam etmektedir.

Çalışmada 2014 yılı faaliyet raporlarına ulaşılabilen BIST 100 işletmelerinden 95'inin faaliyet raporları, internet sitelerinde yayınladıkları bilgiler ve varsa sürdürülebilirlik raporlamaları ayrıntılı olarak incelenmiştir. Çalışmanın amacı, bu işletmelerin faaliyet ve sürdürülebilirlik raporlarında değindikleri finansal raporlamanın ötesinde olan ve buna çevresel ve sosyal raporlamayı da ekleyen ÜSR içeriğinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yapılan daha önceki çalışmalarda kullanılan çeşitli değişkenlerle ile ilişkisi olup olmadığını bulmak, bulguları önceki çalışmalarla karşılaştırmak ve ÜSR'nın Türkiye'deki durumunu ortaya çıkararak, ne gibi iyileştirmeler yapılabileceği konusunda çözüm önerileri sunmaktır. Çalışmada üç tane araştırma konusu vardır (Suttipun, 2012):

- BIST 100 işletmelerinin faaliyet raporlarına bakıldığında, ÜSR yapan işletme var mıdır?
- ÜSR'nı etkileyen değişkenler nelerdir?
- Daha önce gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki ÜSR üzerine yapılan çalışmaların sonuçları ile Türkiye'de yapılan bu çalışma sonuçları arasındaki farklar nelerdir?

Dünyada özellikle son yıllarda önem kazanmaya başlayan ÜSR, SPK'nın 2003 yılında yayınladığı ve 2005 yılında revize ettiği Kurumsal Yönetim İlkeleri sayesinde Türkiye'deki işletmeler için de artık önemli bir husus haline gelmiştir. Fakat literatüre bakıldığında bu konuyla ilgili yapılmış az sayıda araştırma olduğu görülmektedir. Bu az sayıdaki araştırmaların çoğu ise içerik analizi şeklindedir. Bu araştırmalarda belirli parametreler belirlenerek, bunların faaliyet raporlarında açıklanan kısmının kaç kelime olduğu sayılarak sadece niceliğine bakılmıştır. Bu çalışma faaliyet raporlarının niteliğini ön plana çıkarması bakımından önemli bir çalışma olarak görülebilir. Literatürde, ÜSR'nı etkileyen değişkenler, yurtdışında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bu konuyla ilgili daha önce yapılan araştırmalar ile Türkiye'de yapılan araştırmaların karşılaştırılması ve ÜSR'nı

etkileyen faktörlerin birbirleriyle olan ilişkilerini inceleyen çalışmalar bulunmamaktadır. Çalışma literatürdeki bu boşluğu doldurması açısından da önemli sayılabilir. Ayrıca çalışmanın, BIST 100 şirketleri içerisinde ÜSR uygulayan işletme olup olmadığı, ÜSR'ni etkileyen değişkenlerin neler olduğu ve daha önceki çalışmalarla karşılaştırılarak Türkiye'deki durumun nasıl olduğu sorularını cevaplayarak da literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

LİTERATÜR TARAMASI

Literatür ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde sosyal sorumluluk raporlaması, sürdürülebilirlik raporlaması ve ÜSR ile ilgili 1980'li yılların başından günümüze kadar geçen sürede birçok araştırma yapıldığı belirlenmiştir. Bu araştırmaların bazıları içerik analizi, bazıları ÜSR ile işletmenin finansal performansı arasındaki ilişkiyi belirleme, bazıları da ÜSR ile bazı değişkenlerin bağlantısının olup olmadığını bulmaya yönelik araştırmalar olduğu görülmüştür. Literatürdeki araştırmalar kronolojik sıraya göre aşağıdaki gibidir;

1981 yılında Sözbilir'in yaptığı araştırmada işletmelerin ankete dönüş oranı oldukça düşük kalmıştır. Bu, o yıllarda sosyal sorumluluk raporlamasının ülkemizde işletmeler tarafından henüz rağbet görmeyen bir kavram olduğunu ortaya çıkarmıştır (Sözbilir, 1981). 1982 yılında Davey işletmelerin sosyal ve çevresel bilgileri ile aralarında büyüklüğün de olduğu bazı değişkenler arasında ilişki olup olmadığını araştırdığı çalışmasında, büyüklük ile işletmelerin sosyal ve çevresel bilgi miktarları arasında bir ilişki bulamamıştır (Davey, 1982). 1984 yılında Cochran ve Wood tarafından yapılan kurumsal sosyal sorumluluk ve işletmelerin finansal performansı arasında bir ilişki olup olmadığını araştıran çalışmalarında, bu iki değişken arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür (Cochran & Wood, 1984). 1985 yılında Aupperle ve diğerlerinin yaptığı araştırma da ise kurumsal sosyal sorumluluk ve karlılık arasında herhangi bir ilişki bulunmadığı tespit edilmiştir (Peters & Mullen, 2009). 1987 yılında Cowen ve diğerlerinin yaptığı araştırmada yaş değişkeni ile işletmelerin faaliyet raporlarında daha çok bilgi vermesi arasında bir ilişki bulunmuştur. Çalışmaya göre daha yaşlı işletmeler, faaliyet raporlarında daha çok sosyal ve çevresel bilgiye yer vermektedirler (Cowen, Ferreri, & Parker, 1987). 1988 yılında McGuire ve diğerlerinin işletmelerin mali ve sosyal performansları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmada karlılık ve kaldıraç oranı değişkenlerinin sosyal performansı açıklayan en iyi değişken olduğu sonucuna ulaşmışlardır (McGuire, Sundgreen, & Schneeweis).

1992 yılında yapılan araştırmalarda, Roberts finansal performans ve kurumsal sosyal sorumluluk performansı arasında pozitif bir ilişki bulurken;

büyüklik ve çevresel ve sosyal bilgilerin miktarı arasında bir ilişki bulamamıştır (Roberts, 1992). 1996 yılında Pava ve Krausz daha önce işletmenin finansal performansı ve kurumsal sosyal sorumluluk arasındaki ilişkiyi tespit etmeyi amaçlayan 21 araştırmayı analiz etmişler ve bu araştırmalardan 1'inde negatif, 12'sinde pozitif ilişki olduğu ve 8'inde ise hiçbir ilişkinin bulunmadığını saptamışlardır (Pava & Krausz, 1996). Waddock ve Graves'in 1997 yılında yaptığı araştırmada kurumsal performans ile sosyal performans arasında pozitif bir ilişki buldukları görülürken (Waddock & Graves, 1997), Griffin ve Mahon'un ise, karlılık kriterlerinin sosyal sorumluluğu ölçmede yetersiz kaldığı sonucuna ulaştıkları görülmüştür (Griffin & Mahon, 1997). 1998 yılında Adams ve diğerlerinin yaptığı bir araştırmada ülke menşei değişkeni ile işletmelerin faaliyet raporlarında daha çok bilgi vermesi arasında bir ilişki bulunmuştur. Araştırmaya göre uluslararası işletmeler ulusal işletmelere göre faaliyet raporlarında daha fazla sosyal ve çevresel açıklamalara yer vermektedir (Adams, Hill, & Roberts, 1998). 1999 yılında ise Choi'nin yaptığı araştırmada ise, işletme tipi değişkeni ile işletmelerin faaliyet raporlarında daha çok bilgi vermesi arasında bir ilişki bulunmuştur. Araştırmaya göre aile işletmesi olamayan işletmelerin, aile işletmelerine göre faaliyet raporlarında daha fazla sosyal ve çevresel açıklamalara yer verdiği görülmüştür (Choi, 1999).

2000'li yılların hemen başında sürdürülebilirlik ve ÜSR kavramı literatürde daha fazla yer almaya başlamıştır. 2000 yılında Stray ve Ballantine, sektör değişkeni ile işletmelerin sosyal ve çevresel bilgi açıklama miktarı arasında bir ilişki bulmuşlardır. Araştırmaya göre yüksek profilli işletmeler düşük profilli işletmelere göre faaliyet raporlarında daha fazla sosyal ve çevresel açıklamalara yer vermektedir (Stray & Ballantine, 2000). 2000 yılında Balal sahiplik yapısı değişkeni ile işletmelerin sosyal ve çevresel bilgi açıklama miktarı arasında bir ilişki bulmuşlardır. Araştırmaya göre devlet işletmeleri özel sektör işletmelerine göre faaliyet raporlarında daha az sosyal ve çevresel açıklamalara yer vermektedir (Balal, 2000). Adebayo sosyal ve finansal performans ile kurumsal sosyal sorumluluk arasındaki ilişkiyi incelediği 2000 yılındaki araştırmasında işletmenin yaşı ve büyüklüğü değişkenleri işletmenin sosyal sorumluluk düzeyi arasında pozitif bir ilişki bulmuştur (Adebayo, 2000). 2000 yılında McWilliams ve Siegel tarafından yapılan bir diğer araştırmada ise sosyal sorumluluk ve finansal performans arasında bir ilişkiye rastlanamamıştır (McWilliams & Siegel, 2000). 2001 yılında yapılan çalışmalarda Kolk ve diğerleri uluslararası işletmelerin, ulusal işletmelere göre (Kolk, Walhain, & Wateringen, 2001); Cormier ve Gordon ise, devlet işletmelerinin özel sektör işletmelerine göre, faaliyet raporlarında daha fazla sosyal ve çevresel açıklamalara yer verdiklerini belirlemişlerdir (Cormier & Gordon, 2001). İşseveroğlu 2001 yılında yaptığı çalışmasında işletmelerin sürdürülebilirliğinin,

sosyal kriterlerle yakından ilişki olduğunu savunmuştur (İşseveroğlu, 2001). 2002 yılında yapılan Newson ve Deegan'ın araştırmasında daha önceki araştırmalara da paralel olarak, yüksek profilli işletmeler düşük profilli işletmelere göre faaliyet raporlarında daha fazla sosyal ve çevresel açıklamalara yer verdiği (Newson & Deegan, 2002); yine 2002 yılında Raar'ın araştırmasında ise büyüklüğü daha fazla olan işletmelerin faaliyet raporlarında daha fazla sosyal ve çevresel açıklamalara yer verdiği görülmüştür (Raar, 2002). Margolis ve Walsh 2003 yılında muhasebe kayıtlarını referans alarak yaptıkları araştırmada, birçok kritere göre finansal performans ve kurumsal sosyal sorumluluk arasında pozitif bir ilişki bulmuşlardır (Margolis & Walsh, 2003). 2004 yılında Tsoutsoura'da araştırmasında Margolis ve Walsh'la aynı sonuca ulaşmıştır (Tsouttsoura, 2004). Connelly ve Limpaphayon 2004 yılında yaptıkları araştırmada pazar değeri ve ÜSR arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulmuşlardır (Connelly & Limpaphayom, 2004). Idowu ve Tawlor'un 2004 yılında İngiltere'de yaptığı araştırmada ise işletmelerin ÜSR'nin henüz başlangıç seviyesinde oldukları tespit edilmiştir (Idowu & Tawlor, 2004). 2005 yılında Secci'nin yaptığı araştırma Balal(2000)'e paralellik göstermiştir. Bu araştırmaya göre devlet işletmeleri özel sektör işletmelerine göre faaliyet raporlarında daha az sosyal ve çevresel açıklamalara yer vermektedir (Secci, 2005). Sürmen ve Aygün 2005 yılında yaptıkları araştırmalarında işletmelerin sosyal raporlar yayınlamaya teşvik edilmesi ve Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'nun konuyla ilgili muhasebe standartları yayınlaması gerekliliğini tespit etmişlerdir (Sürmen & Aygün, 2005). Başar ve Başar 2006 yılında Türkiye'de sosyal sorumluluk raporlamasının durumunu inceleyen bir içerik analizi yapmışlardır. Araştırmada bulunan sonuca göre işletmeler en çok insan kaynakları ve sağlık alanında açıklamalar yaparken en az değinilen konu enerjidir (Başar & Başar, 2006). Atakan ve İşçioğlu'nun 2006 yılında yaptıkları araştırmaya göre işletmenin paydaşlarının, işletmeden sosyal sorumluluk alanında faaliyette bulunmalarını istedikleri belirtilmiştir (Atakan & İşçioğlu, 2006). Ho ve Taylor'ın 2007 yılında yaptıkları araştırma sonuçlarına göre, piyasa değeri yüksek, karlılığı ve likiditesi az ve yüksek profilli işletmeler, diğer işletmelere göre faaliyet raporlarında daha fazla sosyal ve çevresel bilgiye yer vermektedir (Ho & Taylor, 2007). 2007 yılında yapılan araştırmalardan bir tanesi de Montabon ve diğerlerinin yaptığı araştırmadır. Araştırmada işletmelerin finansal performansı ve çevre yönetim faaliyetleri arasındaki ilişki araştırılmış ve yüksek, pozitif bir ilişki bulunmuştur (Montabon, Sroufe, & Narasimhan, 2007). 2008 yılında yapılan araştırmalardan Bayraktaroğlu ve Özgen'ye göre işletme paydaşlarının işletmelerden sağlıklı ürün üretmelerini istedikleri (Bayraktaroğlu & Özgen, 2008); Kaya ve Karakaya'ya göre de, meslek mensuplarının ÜSR ile ilgili bir düzenleme yapılmasının beklendiği sonuçları çıkmıştır (Kaya & Karakaya, 2008). Tagesson ve diğerleri 2009 yılında yaptıkları araştırmada, Balal(2000) ve Secci(2005)'nin tersine devlet işletmelerinin, özel sektör işletmelerine göre faaliyet

raporlarında daha fazla sosyal ve çevresel açıklamalara yer verdiklerini bulmuşlardır (Tagesson, Blank, Broberg, & Collin, 2009). Joshi ve Gao 2009'da, değişkenlerden bir olan denetçi tipi ile ÜSR arasında pozitif bir ilişki bulmuşlardır. Araştırma sonucuna göre 4 büyük denetim firması tarafından denetlenen işletmeler, diğer işletmelere göre faaliyet raporlarında daha fazla sosyal ve çevresel açıklamalara yer verdikleri görülmüştür (Joshi & Gao, 2009). Nelling ve Webb 2009 yılında yaptıkları araştırmalarında, işletmelerin finansal performansı ve sosyal performansı arasında pozitif, anlamlı ama düşük bir ilişki bulmuşlardır (Nelling & Webb, 2009).

2010 yılında Büyükalvarcı ve Abdioğlu tarafında yapılan araştırmada kurumsal yönetim endeksine dahil olan işletmelerle, dahil olmayan işletmeler karşılaştırılmış; finansal kriterler açısından iki grup arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur (Büyükalvarcı & Abdioğlu, 2010). 2010 yılında Çiftçioğlu ve Poroy tarafından yapılan araştırmada İMKB Kurumsal Yönetim Endeksinde yer alan işletmelerin sadece 2 tanesinin ÜSR yaptığı sonucu ortaya çıkmıştır (Çiftçioğlu & Poroy, 2010). Rahman ve diğerleri ise 2010'da çevresel açıklamalar ve işletmelerin finansal performansı arasında bir araştırma yapmıştır ve bir ilişki bulamamıştır (Rahman, Yusoff, & Mohamed, 2010). Chen ve Wang 2011 yılında Çin'de yaptıkları, kurumsal sosyal sorumluluk ve finansal performans arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarında, iki değişken arasında pozitif bir ilişki bulmuşlardır (Chen & Wang, 2011). Çelik ve diğerleri, Arsoy ve diğerleri ve Uwuigbe ve Egbide'nin araştırmalarında kurumsal sosyal sorumluluk ve işletmenin finansal performansı arasında pozitif bir ilişki tespit edilirken (Arsoy, Arabacı, & Çiftçioğlu, 2012; Çelik, Dinçer, & Yılmaz, 2012; Uwuigbe & Egbide, 2012); Nadeem'in 2012 yılında yaptığı araştırmasında herhangi anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir (Nadeem, 2012). Suttipun'un 2012 yılında yaptığı araştırma, bu çalışmanın yararlandığı ana çalışmadır. Suttipun ÜSR ve bu çalışmada tasarım kısmında açıklanacak 10 değişken arasında anlamlı bir ilişki bulamamasına rağmen, ÜSR'nı ekonomik, sosyal ve çevresel kriterlere böldüğü zaman bazı anlamlı ilişkiler ortaya çıkarmıştır. Araştırmada, işletmelerin faaliyet raporlarında daha çok ekonomik alanda açıklama yaptıkları, imalat ve sanayi işletmelerinin ÜSR puanlarının daha yüksek olduğu, yüksek ve düşük profilli işletme gruplarında istatistiki olarak anlamlı bir fark çıktığı, ÜSR ile yaş, işletme tipi, likidite ve büyüklük, kaldıraç oranı, karlılık arasında bir korelasyon olduğunu ortaya koymuştur (Suttipun, 2012). Fettahoğlu ile Alparslan ve Aygün'ün 2013 yılında yaptıkları çalışmalarda, işletme finansal performansı ve sosyal sorumluluk performansı arasında bazı değişkenler için anlamlı sonuçlar elde edilmiş ve pozitif bir ilişki bulunmuştur (Fettahoğlu, 2013; Alparslan & Aygün, 2013). Çelik ve diğerlerinin 2014 yılında yaptığı kurumsal sosyal sorumluluk ve finansal performans arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarında ise iki değişken arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanamamıştır (Çelik, Zeytinoğlu, & Akarım, 2014).

METODOLOJİ

Bu bölümde çalışmaya dahil edilen işletmelerin seçimi, ÜSR puanlarının hesaplanma yöntemi, çalışmada kullanılan değişkenlerin seçimi ve verilerin analiz edilmesinde kullanılan yöntemler hakkında bilgi verilecektir.

Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Çalışmada, daha önce literatürde yapılmış çalışmalara bakılarak üzerinde en çok durulan 10 bağımsız değişken kullanılmıştır (Suttipun, 2012). Bunlar “*sektör, büyüklük, ülke menşei, sahiplik yapısı, denetçi tipi, işletme tipi, kaldıraç oranı, likidite, karlılık ve yaşı*”tır. Bu değişkenleri sırasıyla açıklayacak olursak:

Sektör: Literatürde daha önce yapılan çalışmalara bakıldığında, Patten (1992), Hackston ve Milne (1996) ve Choi (1999) gibi birçok çalışmanın, sektördeki işletmeleri, yüksek profilli ve düşük profilli işletmeler olarak ikiye ayırdığı görülmüştür (Suttipun, 2012). Yüksek profilli işletmeler, içinde buldukları sektörden ve işletmelerinin ana faaliyet konusu gereği çevreyle olan ilişkilerinin daha yoğun olduğu varsayılan işletmelerdir (Stray & Ballantine, 2000; Ho & Taylor, 2007). Yüksek profilli işletmeler daha çok üretim, imalat, elektrik, gaz ve su ve madencilik gibi sektörlerden olurken, düşük profilli işletmeler ise mali, teknoloji, toptan ve perakende ticaret, otel ve lokantalar, inşaat ve bayındırlık ve ulaştırma, haberleşme ve depolama gibi sektörlerde faaliyet göstermektedirler. Daha önce yapılan çalışmalarda, yüksek profilli işletmelerin, düşük profilli işletmelere göre daha çok çevresel ve sosyal bilgi açıkladığı ve ÜSR puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür (Ahmad & Sulaiman, 2004; Newson & Deegan, 2002; Choi, 1999; Ho & Taylor, 2007; Stray & Ballantine, 2000). Bu çalışmada da BIST100 endeksindeki işletmelerin, ÜSR puanları ile sektör arasında istatistiksel bir ilişki olup olmadığı incelenecektir. Veri girişi yapılırken yüksek profilli işletmeler: 1, düşük profilli işletmeler: 0 olarak kodlanmıştır.

Büyüklik: Çalışmada büyüklük, işletmenin piyasa değeri (milyon TL) olarak belirlenmiştir. Çalışmanın ÜSR ile ilgili teorileri açıklayan kısmında da belirtildiği gibi, paydaşlık teorisine göre, büyük işletmelerin daha fazla paydaşa sahip olması nedeniyle, paydaşları işletmelerin faaliyet raporlarında daha fazla açıklama ve bilgiye yer vermelerini istemektedirler (Cowen, Ferreri, & Parker, 1987). Daha önce yapılan çalışmalarda, çevresel ve sosyal bilgilerin miktarı ile büyüklük arasında pozitif bir ilişki bulunurken (Cormier & Gordon, 2001; Deegan & Gordon, 1996; Raar, 2002; Stanwick & Stanwick, 2006; Choi, 1999; Ho & Taylor,

2007); Davey (1982) ve Roberts (1992) ise bir ilişki bulamamıştır. Bu çalışmada da BIST100 endeksindeki işletmelerin, ÜSR puanları ile işletme büyüklüğü arasında istatistiki bir ilişki olup olmadığı incelenecektir.

Ülke Menşei: Ülke menşesine bakılırken işletmeler ulusal ve uluslararası kökenli işletmeler olarak ikiye ayrılmıştır (Suttipun, 2012). Uluslararası işletmeler yurtdışında ve daha çok gelişmiş ülkelerde kurulup Türkiye’de de bir yerleşkesi olan işletmeler olurken, ulusal işletmeler hem Türkiye’de kurulmuştur, hem de yerleşkesi Türkiye’dedir. Daha önceki çalışmalara bakıldığında gelişmiş ülkelerin işletmelerinin, gelişmekte olan ülkelerin işletmelerine göre faaliyet raporlarında daha fazla sosyal ve çevresel bilgilere yer verdiği görülür (Adams, Hill, & Roberts, 1998; Kolk, Walhain, & Wateringen, 2001). Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında ise, daha önce BIST100 endeksindeki işletmelerin, ÜSR puanları ile ülke menşeleri arasında istatistiki ilişki olup olmadığı konusunun incelenmediğini görebiliriz. Bu çalışmada BIST100 endeksindeki işletmelerin, ÜSR puanları ile ülke menşeleri arasında istatistiki bir ilişki olup olmadığı incelenecektir. Veri girişi yapılırken uluslararası menşeli işletmeler: 1, ulusal menşeli işletmeler: 0 olarak kodlanmıştır.

Sahiplik Yapısı: Sahiplik yapısına bakılırken, işletmeler özel ve devlet işletmeleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Eğer devlet, işletmenin yarından fazla hissesine sahip veya işletmenin kontrolünü elinde bulunduruyor ise devlet işletmesi; değil ise özel sektör işletmesi olarak adlandırılacaktır. Daha önce yapılan araştırmalara bakılırsa, devlet işletmelerinin faaliyet raporlarında daha fazla sosyal ve çevresel bilgi yayınladığı görülür (Cormier & Gordon, 2001; Tagesson, Blank, Broberg, & Collin, 2009). Balal (2000) ve Secci (2005) ise çalışmalarında bunun tam tersini bulmuşlardır. Bu çalışmada da, BIST100 endeksindeki işletmelerin, ÜSR puanları ile sahiplik yapısı arasında istatistiki bir ilişki olup olmadığı incelenecektir. Veri girişi yapılırken devlet işletmeleri: 1, özel sektör işletmeleri: 0 olarak kodlanmıştır.

Denetçi Tipi: Bilindiği üzere Dünyada dört büyük olarak kabul edilen bağımsız denetim firmaları, Deloitte, KPMG, PricewaterhouseCoopers ve Ernst and Young’tur. Bu firmaların işletmeleri denetlerken denetim standartlarını daha iyi uyguladığı kabul edilmektedir (Joshi & Gao, 2009). Bu firmaların itibarları onlar için çok önemlidir ve herhangi bir denetim başarısızlığı, firmaların itibarlarını sarsacağı için, bunun olmasını istememektedirler (Suttipun, 2012). Bu çalışmada, BIST100 endeksindeki işletmelerin, ÜSR puanları ile denetçi tipi arasında istatistiki ilişki olup olmadığı incelenecektir. Veri girişi yapılırken dört büyük olarak nitelendirilen bağımsız denetim firmalarının denetlediği işletmeler: 1, bunlardan

başka bir bağımsız denetim firması tarafından denetlenen işletmeler: 0 olarak kodlanmıştır.

İşletme Tipi: İşletme tipine bakılırken, işletmeler, aile işletmeleri ve aile tarafından kontrol edilmeyen işletmeler, olmak üzere ikiye ayrılacaktır. Eğer aile, işletmenin yarısından fazla hissesine sahip ise aile işletmesi; değil ise aile tarafından kontrol edilmeyen işletmeler olarak adlandırılacaktır. Türkiye’de aile işletmeleri çok yaygın olarak görülen işletme tipleridir. Belli başlı büyük işletmeler hariç kurumsallaşma oranının az bir düzeyde olduğu söylenebilir. Bu yüzden aile işletmelerinin faaliyet raporlarında çevresel ve sosyal bilgilere az yer verebileceği öngörülmektedir. Choi (1999) yaptığı çalışmada, aile işletmelerinin diğer işletmelere göre faaliyet raporlarında çevresel ve sosyal bilgilere daha az yer verdiğini söylemektedir. Daha önce Türkiye’de işletme tipi ile işletmelerin faaliyet raporlarında verdikleri çevresel ve sosyal bilgilerin miktarı arasında bir ilişki olup olmadığını inceleyen bir araştırmaya rastlanamamıştır (Suttipun, 2012). Bu çalışmada, BIST100 endeksindeki işletmelerin, ÜSR puanları ile işletme tipi arasında istatistiki ilişki olup olmadığı incelenecektir. Veri girişi yapılırken aile işletmeleri olmayan işletmeler: 1, aile işletmeleri: 0 olarak kodlanmıştır.

Kaldıraç oranı: Bu çalışmada işletmelerin kaldıraç oranı değişkeni borç/özsermaye olarak hesaplanacaktır. Yüksek kaldıraç oranına sahip işletmeleri kredi verenler ve paydaşları daha yakından takip ettikleri ve işletmelerden daha çok bilgi arzu ettikleri için, bu işletmelerin faaliyet raporlarında daha fazla çevresel ve sosyal açıklama yapması beklenmektedir (Suttipun, 2012). Bu çalışmada, BIST100 endeksindeki işletmelerin, ÜSR puanları ile işletmenin kaldıraç oranı arasında istatistiki bir ilişki olup olmadığı incelenecektir.

Likidite: Bu çalışmada likidite, Dönen Varlıklar/Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar olarak hesaplanacaktır. Daha önce yapılan çalışmalara bakıldığında, paydaşların işletmenin durumu hakkında kaygılarını giderebilmek için yüksek likiditeye sahip işletmelerin, faaliyet raporlarında hem finansal, hem de sosyal ve çevresel bilgilere daha çok yer verdiği görülebilir (Ho & Taylor, 2007). Bu çalışmada, BIST100 endeksindeki işletmelerin, ÜSR puanları ile işletmenin likidite durumu arasında istatistiki bir ilişki olup olmadığı incelenecektir.

Karlılık: Bu çalışmada karlılık değişkeni, işletmelerin dönem net karıdır (Milyon TL). Daha önceki çalışmalara bakıldığında, işletmenin karlılığı ve ÜSR arasında bir ilişki olup olmadığı konusunda çok çeşitli sonuçlar bulunmuştur. Bazı çalışmalar pozitif, bazı çalışmalar negatif, bazı çalışmalar ise hiçbir ilişki bulamamıştır (Suttipun, 2012). Bu çalışmada, BIST100 endeksindeki işletmelerin,

ÜSR puanları ile işletmenin karlılığı arasında istatistiki bir ilişki olup olmadığı incelenecektir.

Yaş: Bu çalışmada yaş değişkeni, işletmenin yaşıdır. Paydaşlık teorisine göre, daha yaşlı işletmeler, daha çok paydaşları olduğu için, daha genç işletmelere göre faaliyet raporlarında daha çok bilgi verme isteği içindedirler (Cowen, Ferreri, & Parker, 1987). Choi (1999)'e göre de, daha yaşlı işletmelerin itibar kaldırma oranı daha fazladır ve bu işletmeler faaliyet raporlarında daha çok çevresel ve sosyal bilgi verirler. Bu çalışmada, BIST100 endeksindeki işletmelerin, ÜSR puanları ile işletmenin yaşı arasında istatistiki bir ilişki olup olmadığı incelenecektir.

Çalışmada kullanılan bağımlı değişken ise ÜSR puanlarıdır. ÜSR puanları finansal, sosyal ve çevresel puanlar olarak üç kategoriye ayrılmıştır. Her kategorinin puanları hesaplanırken on kritere bağlı olarak faaliyet ve varsa sürdürülebilirlik raporlarına bakılmış ve ona göre puanlama yapılmıştır. Bu konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi, çalışmanın bulgular ve yorumlar kısmında verilecektir.

Çalışmanın Tasarımı

Bu çalışma BIST100 endeksinde yer alan işletmelerin yıllık faaliyet ve varsa sürdürülebilirlik raporlarında yer alan ÜSR üzerinedir. Çalışmada, üç spor işletmesinin faaliyet raporları yayınlama dönemi farklı olduğu için, iki işletmenin de çalışmayı esas alan yıldaki faaliyet raporlarına ulaşamadığı için 95 işletme yer almıştır. Çalışmada işletmelerin 2014 yılı faaliyet ve varsa sürdürülebilirlik raporları kullanılmıştır. Çalışmada ayrıca, az sayıda da olsa, bazı işletmelerin kurumsal yönetim ilkelerine uyum raporu ve sosyal ve çevresel bilgilerinin kendi web sitelerinde yayınlamalarından dolayı işletmelerin internet siteleri de incelenmiştir. Çalışmada, BIST100 işletmelerinin seçilmesindeki en önemli neden piyasa değerleri daha büyük olan işletmelerin seçilmek istenilmesidir. Literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında, piyasa değeri daha büyük olan işletmelerin ve bunun bir sonucu olarak paydaş sayısı da daha çok olan işletmelerin, faaliyet raporlarında sosyal ve çevresel bilgilere daha fazla yer verdiği görülür (Deegan & Gordon, 1996). Bu çalışmada, bu çalışmaya benzer daha önceki çalışmalarda (Suttipun, 2012) incelenen işletme sayılarının neredeyse iki katına yakın işletme incelenmiştir. Bu da, bu çalışmanın örneklem büyüklüğünü, daha önce buna benzer çalışmalara kıyasla arttırarak, çalışma sonuçlarının güvenilirliğini arttırılmaktadır (Arlı & Nazik, 2001).

Çalışmada BIST100 işletmelerinin ana faaliyet alanlarına bakıldığında, incelenen 95 işletmenin, BIST endeksleri arasında yer alan 8 sektör endeksine dağıldığı belirlenmiştir. İşletmelerin ana faaliyet alanları, imalat sanayi, elektrik, gaz ve su, madencilik, mali kuruluşlar, teknoloji, toptan ve perakende ticaret, otel ve lokantalar, inşaat ve bayındırlık ve son olarak, ulaştırma, haberleşme ve

depolamadır. Çalışmada, faaliyetleri gereği çevre ile daha çok ilişkili olan ve ana faaliyet alanları, imalat sanayi, elektrik, gaz ve su ve madencilik olan 46 yüksek profilli işletme yer alırken; ana faaliyet alanları, teknoloji, toptan ve perakende ticaret, otel ve lokantalar, inşaat ve bayındırlık, ulaştırma, haberleşme ve depolama ve son olarak banka ve sigorta şirketleri gibi mali kuruluşlar olan ve ana faaliyetleri nedeniyle çevre ile daha az ilişkili olan 49 düşük profilli işletme yer almaktadır. Tablo 1’de işletmelerin ana faaliyet alanları ve profilleri gösterilmiştir.

Tablo 1. İşletmelerin Ana Faaliyet Alanları ve Profilleri

Faaliyet Alanı	Sektör		Toplam
	Yüksek profil	Düşük profil	
İmalat sanayi	38	0	38
Elektrik, gaz ve su	4	0	4
Madencilik	4	0	4
Mali kuruluşlar	0	33	33
Teknoloji	0	3	3
Toptan ve perakende ticaret, otel ve lokantalar	0	7	7
İnşaat ve bayındırlık	0	1	1
Ulaştırma haberleşme depolama	0	5	5
Toplam	46	49	95

Çalışmada kullanılan bağımsız değişkenlerle (sektör, büyüklük, ülke menşei, sahiplik yapısı, denetçi tipi, işletme tipi, kaldıraç oranı, likidite, karlılık, yaş) ilgili veriler işletmelerin faaliyet raporlarından, sürdürülebilirlik raporlarından, web sitelerinden ve finansal tablolarından toplanmıştır.

İşletmelerin yıllık faaliyet raporlarındaki ÜSR puanlarını hesaplamak için kullanılacak olan kriterler, GRI 4 Sürdürülebilirlik Raporlaması Kılavuzları ve daha önce literatürde yapılmış olan çalışmalar (Suttipun, 2012; Ho & Taylor, 2007; Slaper & Hall, 2011), incelenerek belirlenmiştir. Dünya örneklerine bakıldığında, GRI 4’ e göre raporlama yapan işletmelerin sayısının gelişmiş ülkelerde bile henüz istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Çalışmanın yapılmasının düşünüldüğü zamanda, BIST100 işletmelerinin faaliyet raporları incelendiğinde, GRI 4 ve literatürde daha önce yapılan çalışmalarda kullanılan kriterlerin çok ayrıntılı olduğu ve çoğu kriterin karşılığının BIST100 işletmelerinin faaliyet raporlarında yer

almadığı görülmüştür. Türkiye'nin gelişmekte olan bir ülke olması ve ÜSR kavramının yeni yeni anlaşılmaya başlanılmasının payı bu olayda önemli bir yer tutabilir. Bunun için ÜSR puanlarının hesaplanmasında kullanılan kriterler seçilirken çok detaylı açıklama isteyen maddeler elenmiş ve ana başlıkları oluşturan maddeler alınmıştır. Ekonomik, sosyal ve çevresel puanları hesaplamak için her bir kategoriden 10'ar kriter olmak üzere toplam 30 kriter bulunmaktadır. Bu 30 kriterden elde edilecek toplam puan ise bize toplam ÜSR puanını vermektedir. ÜSR puanlarını hesaplamak için kullanılan bu 30 kriter literatürde daha önce yapılan çalışmalarla da uyumludur (Ho & Taylor, 2007; Suttipun, 2012). Ekonomik, çevresel ve sosyal kategorilere ait, her bir kategoride 10 kriter olmak üzere toplam 30 kriter Tablo 3' de ayrıntılı olarak verilmiştir. Çalışmada toplanılan veriler aynı araştırmacı tarafından farklı zamanlarda iki defa toplanmıştır.

ÜSR puanlaması yapılırken, Jones ve Alabaster (1999)'ın da ÜSR puanlama sistemini araştıran çalışmalarında en güvenilir puanlama sistemi olarak belirttikleri, "Birleşmiş Milletler Çevre Programı Sürdürülebilirlik Kriterleri" (UNEP/SustainAbility, 1996) raporunda yer alan puanlama sistemi esas alınmıştır. Bu puanlama sisteminde işletmelerin yıllık faaliyet raporlarına bakılarak 0 ile 4 arasında bir puan verilmektedir. 0 puan, işletmenin o kriter hakkında hiç açıklama yapmaması, 4 puan ise, işletmenin o kriter hakkında sürdürülebilirlik ve üçlü sorumluluğa da atıf veren ayrıntılı ve detaylı bir açıklama yapması durumunda verilir. Fakat çalışmada kullanılan bazı kriterler bu beşli puanlama sistemine cevap verecek nitelikte değildir. Örneğin, irtibat kurulacak kişi veya kurumsal sorumluluk beyanı gibi kriterlerde ikili puanlama kullanılmıştır. İşletme faaliyet raporunda irtibat kurulacak kişi bilgileri vermişse veya kurumsal sorumluluk beyanında bulunmuşsa 1, her iki olay içinde aksi olmuşsa 0 puan verilecektir. Bu puanlama şartları altında bir işletme her kategoriden ayrı ayrı olarak en fazla 31, toplamda da maksimum 93 ÜSR puanı alabilir. Jones ve Alabaster(1999)'ın bu puanlama sisteminde sorun olarak belirttikleri şey ise toplam puanların, işletmenin hangi kategoride (ekonomik, çevresel, sosyal) eksik veya daha az bilgi vererek raporlama yaptığının belirlenememesidir. Bu da doğal olarak çalışmanın niteliğini etkileyecektir. Fakat bu çalışmada Suttipun (2012)'un yaptığı gibi hem toplam ÜSR puanları hesaplanmış, hem de her kategorinin puanları ayrı ayrı olarak hesaplanmıştır. Böyle bir hesaplamanın da çalışmayı hem nitelik, hem de nicelik yönünden zenginleştireceği düşünülmektedir. Tablo 2'de çalışmada kullanılan ÜSR puanlama sisteminin ayrıntıları açıklanmıştır.

Tablo 2. ÜSR Puanlama Sistemi

0 Puan	1 Puan	2 Puan	3 Puan	4 Puan
Hiç açıklama yapılmaması	Minimum açıklama yapılması ve az detay olması	İşletmenin eksiklerini ve taahhütlerini de kapsayan, dürüst, detaylı açıklama yapılması	İşletmenin sürdürülebilirliği için ana faaliyet konusu hakkındaki gelişmeleri kapsayan süreçleri ve işletmenin sorumluluklarını da kapsayan açıklama yapılması	İşletmenin ÜSR kapsamında sürdürülebilirliği için ana faaliyet konusu hakkındaki gelişmeleri kapsayan süreçleri ve işletmenin sorumluluklarını da kapsayan açıklama yapılması ve rekabet için en iyisi ile karşılaştırma yapılması

Kaynak: UNEP/SustainAbility(1996), Suttipun(2012).

BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmada incelenen işletmelerin 2014 yılı faaliyet ve/veya sürdürülebilirlik raporlarında açıkladıkları ekonomik, sosyal ve çevresel bilgilerin frekans ve yüzde dağılımı Tablo 3’de verilmiştir. İşletmelerin yaptığı ekonomik açıklamalara bakıldığında, bütün işletmelerin büyüklük ve karlılık, irtibat kurulacak kişi, ürün ve hizmet analizi ve kar payı dağıtımları hakkında bilgi verdikleri görülebilir. İşletmelerin sadece biri dışında hiçbir çalışanlarına ödedikleri ücretleri ayrıntılı olarak gösteren bir bilgi vermemiştir. Bunun dışında en az açıklama yapılan konu ise çalışanlara maaş dışında sağlanan sosyal haklar ve Ar-ge çalışmalarıdır. İşletmelerin yaptığı sosyal açıklamalara bakıldığında ise, işletmelerin tamamının irtibat kurulacak kişi hakkında bilgi verdikleri ve biri hariç tamamının kurumsal sosyal sorumluluk beyanında bulunduğu görülmektedir. İşletmelerin daha çok açıklama yaptıkları konular, hayırseverlik, çalışan eğitimi, çalışan sosyal hakları ve insan hakları konuları olurken; en az açıklama yaptıkları konular ise, rüşvetle mücadele ve müşteri gizliliği politikaları olmuştur. İşletmelerden 20 tanesi gösterdiği sosyal performans sayesinde çeşitli kurumlar tarafından ödüle layık görülmüştür. Son olarak işletmelerin yaptığı çevresel açıklamalara bakıldığında, çevresel kararları iş kararlarına dahil etme, çevre denetimi ve baş ürünün çevresel etkileri konularında işletmelerin büyük bir bölümü açıklama yaparken, işletmelerin yarısından daha azı,

yenilenebilir enerji, geri dönüşüm, su kullanımı ve atıklar ile ilgili açıklama yapmıştır. İşletmelerden 26'sı başarılı çevre faaliyetlerinden dolayı ödül almıştır.

Genel olarak bakıldığında işletmelerin yıllık faaliyet raporlarında en çok ekonomik, daha sonra çevresel ve son olarak da sosyal açıklamalara yer verdiği görülebilir. Bütün işletmeler irtibat kurulacak kişi hakkında bilgi vermiştir. Ekonomik alanda belirlenen ÜSR puanlama kriterlerinin çok büyük bir bölümü faaliyet raporlarında mevcutken, sosyal alanda insan ve çalışan hakları, çevresel alanda ise, çevreyi koruma beyanı ve çevresel kaygıları iş kararlarına dahil etme kriterleri, işletmelerin en çok açıklama yaptıkları konulardır.

Tablo 3. ÜSR Puanlama Kriterleri

EKONOMİK AÇIKLAMALAR	FREKANSLAR	YÜZDELER
Büyüklik ve karlılık	95	100
İrtibat kurulacak kişi	95	100
Ürün ve hizmet analizi	95	100
Kar payı dağıtımı	95	100
Vergiler	93	98
Çalışanlara sosyal yardım	70	74
Maaş bordrosu bilgisi	1	1
Başlıca yatırımların büyüklüğü	93	98
Sosyal sermayenin yapısı	86	88
Ar-ge yatırımları	72	76
SOSYAL AÇIKLAMALAR	FREKANSLAR	YÜZDELER
Kurumsal sorumluluk beyanı	94	99
Hayırseverlik faaliyetlerine kurumsal katılım	81	85
Çalışan eğitimi	81	85
Rüşvetle mücadele politikaları	24	25
Sosyal performans ile ilgili ödüller	20	21
İrtibat kurulacak kişi	95	100
Çalışan sosyal hakları	91	96
Hiç çalışan olmaması	4	5
Müşteri gizliliği politikaları	29	30
İnsan hakları politikaları	92	97
ÇEVRESEL AÇIKLAMALAR	FREKANSLAR	YÜZDELER
Çevreyi koruma sorumluluk beyanı	94	99
Çevresel kaygıları iş kararlarına dahil etme	87	92
Yenilenebilir enerji tüketimini destekleme	38	40
Yeniden kullanılan veya dönüştürülen maddeler hakkında bilgi	49	52
Su kullanım bilgisi	33	35

İrtibat kurulacak kişi	95	100
Atık yönetimi	54	57
Çevresel ödülleri	26	27
Çevre denetimi	92	97
Baş ürün ve hizmetin çevresel etkisi	75	79

Kaynak: Suttipun(2012).

Tablo 3.'de yer alan bilgiler işletmelerin faaliyet raporlarında açıklama yaptıkları konuları gösterirken bu konuların niteliği hakkında bilgi vermemektedir. Bu bilgilerin niteliği çalışmanın sonraki kısımlarında açıklanacaktır. Tablo 4'de işletmelerin ana Faaliyet Alanları ve ortalama ÜSR puanları yer almaktadır.

Tablo 4. İşletmelerin Ana Faaliyet Alanları ve Ortalama ÜSR Puanları

Faaliyet Alanı	İşletme Sayısı	Ortalama ÜSR Puanı
<i>İmalat Sanayii</i>	38	41,5
<i>Elektrik, gaz ve su</i>	4	38
<i>Madencilik</i>	4	22,3
<i>Mali Kuruluşlar</i>	33	40,2
<i>Teknoloji</i>	3	33
<i>Toptan ve Perakende</i>	7	33,3
<i>Ticaret, Otel ve Lokantalar</i>		
<i>İnşaat ve Bayındırlık</i>	1	36
<i>Ulaştırma, Haberleşme ve</i>	5	53
<i>Depolama</i>		
TOPLAM	95	37,2

Tablo 4'e bakıldığında yüksek profilli işletmelerden ana faaliyet alanı, imalat sanayi ve elektrik ve gaz ve su olan işletmelerin ÜSR puanlarının, düşük profilli ve ana faaliyet alanı teknoloji, toptan ve perakende ticaret, otel ve lokantalar ve inşaat ve bayındırlık olan işletmelerden daha yüksek; ana faaliyet alanı mali kuruluşlar olan işletmelerle ise hemen hemen aynı veya onlardan daha yüksek olduğu görülür. Bu da daha önce bu konuyla ilgili yapılan araştırmalarla uyumludur (Choi, 1999; Stray & Ballantine, 2000; Newson & Deegan, 2002; Ahmad & Sulaiman, 2004; Ho & Taylor, 2007; Suttipun, 2012). Çalışmada düşük profilli ve ana faaliyet alanı ulaştırma, haberleşme ve depolama olan işletmelerin ÜSR puanlarının en yüksek; ana faaliyet alanları mali sektör olan işletmelerin ise ÜSR puanlarının madencilik sektörü hariç diğer yüksek profilli işletmelerle hemen hemen aynı olduğu görülmektedir. Bu, yüksek profilli işletmelerin ÜSR puanlarının daha

yüksek çıkması gerektiğini savunan önceki çalışmalarla uyumlu olmasa bile, bu çalışmada yer alan, ana faaliyet alanı mali sektör ve ulaştırma haberleşme depolama olan düşük profilli işletmeler ayrıntılı olarak incelendiğinde, piyasa değerlerinin yüksek ve daha yaşlı işletmeler oldukları görülmüştür. Bu da, bu çalışmada bu yönde çıkan sonuçların, piyasa değeri ve yaşları daha büyük dolayısıyla itibarları daha yüksek olan işletmelerin daha çok sosyal ve çevresel açıklama yaptıklarını savunan önceki çalışmalarla (Cowen, Ferreri, & Parker, 1987; Choi, 1999; Suttipun, 2012) uyumlu olduğunu göstermektedir.

Çalışmada ÜSR puanları ile bağımsız kukla değişkenler (sektör, sahiplik yapısı, ülke menşei, denetçi tipi, işletme tipi) arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek için, bağımsız t-testi uygulanmaya çalışılmıştır. Bağımsız t-testine başlamadan önce verilerin normal dağılmadığı gözlenmiştir. Verilerin logaritması alınmış olmasına rağmen yine de toplam ÜSR puanlarına göre yapılan analiz hariç verilerin normal dağılımı sağlanamamıştır. Bu yüzden bağımsız örnekler için uygulanan t-testinin parametrik olmayan alternatifi Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Mann-Whitney U testinde iki grup içerisindeki değerler sıralı hale dönüştürüldüğü için, değerlerin asıl dağılımları önemli değildir (Kalaycı, 2010). Mann Whitney U testinin sonuçlarına göre uluslararası ve ulusal işletmeler ile 4 büyük denetçi tarafından denetlenen ve denetlenmeyen işletmeler arasında anlamlı bir fark bulunurken, aile işletmeleri ve aile tarafından kontrol edilmeyen işletmeler, yüksek ve düşük profilli işletmeler ve kamu ve özel sektör işletmeleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. (Tablo-5)

Tablo 5. Mann-Whitney U testi sonuçları

Değişkenler	Ekonomik alan puanlamaları	Sosyal alan puanlamaları	Çevresel alan puanlamaları	ÜSR puanlamaları
Sektör	0,471**	0,428**	0,239**	0,961
Sahiplik yapısı	0,657**	0,913**	0,405**	**
Ülke menşei	0,028*	0,047*	0,014*	**
Denetçi tipi	0,000*	0,004*	0,007*	*
İşletme tipi	0,209**	0,984**	0,830**	*

Notlar: Test 0,05 anlamlılık düzeyinde yapılmıştır. Tabloda gösterilen değerler anlamlılık düzeyleridir. * ve ** sembolleri sırasıyla gruplar arası istatistiki bir anlamlılık vardır ve gruplar arası istatistiki bir anlamlılık bulunamamıştır demektir

Tablo 5’de de görüldüğü üzere ülke menşei ve denetçi tipi grupları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık vardır. Ülke menşei değişkenini oluşturan iki gruptan biri uluslararası işletmelerdir. Uluslararası işletmelerin ÜSR puanlarının ortalaması 49 olarak bulunmuş olup, diğer grup olan ulusal işletmelerin ise ÜSR puanlarının ortalaması 38’dir. Bu da uluslararası işletmelerin ekonomik, sosyal ve çevresel bilgilere faaliyet raporlarında daha çok yer verdiğini göstermektedir. Denetçi tipi değişkeninde ise, 4 büyük denetçi olarak kabul edilen firmalardan biri ile çalışan işletmelerin ÜSR puanlarının ortalaması 42 olurken, diğerlerinin ortalaması 25’te kalmıştır (Tablo 6). Çalışmada ortaya çıkan sonuç, 4 büyük denetçi olarak kabul edilen firmalardan biri ile çalışan işletmelerin ekonomik, sosyal ve çevresel bilgilere faaliyet raporlarında daha çok yer verdiğini göstermektedir. Bu iki sonuç literatürde daha önce yapılan çalışmalarla uyumluluk gösterir (Adams, Hill, & Roberts, 1998; Kolk, Walhain, & Wateringen, 2001; Joshi & Gao, 2009).

Tablo 6. Kukla Değişkenler Ortalama Puan Tablosu

		Ekonomik Puan	Sosyal Puan	Çevresel Puan	ÜSR Puanı
Sektör**	<i>Yüksek Profil</i>	17	9	13	39
	<i>Düşük Profil</i>	17	10	11	39
Sahiplik Yapısı**	<i>Kamu</i>	18	11	11	40
	<i>Özel</i>	18	9	12	39
Ülke Menşei*	<i>Uluslararası</i>	20	12	17	49
	<i>Ulusal</i>	17	10	11	38
Denetçi Tipi*	<i>4 Büyük denetim firması tarafından denetlenen</i>	19	10	13	42
	<i>4 Büyük denetim firması tarafından denetlenmeyen</i>	13	6	6	25
İşletme Tipi**	<i>Aile tarafından kontrol edilmeyen</i>	19	9	12	40
	<i>Aile</i>	17	10	12	39

Notlar: Tabloda gösterilen değerler ortalama puanlardır. * ve ** sembolleri sırasıyla gruplar arası istatistiki bir anlamlılık vardır ve gruplar arası istatistiki bir anlamlılık bulunamamıştır demektir.

ÜSR puanlarına göre yapılan analizde ise veriler normal dağıldığı için t-testi uygulanmıştır. Ortaya çıkan sonuçlar Mann Whitney U testi ile aynıdır. T-testi sonuçları Tablo 7’de gösterildiği gibidir.

Tablo 7. T-testi Sonuçları

Değişkenler	ÜSR puanlamaları
Sektör	0,886**
Sahiplik yapısı	0,995**
Ülke menşei	0,000*
Denetçi tipi	0,000*
İşletme tipi	0,406**

Notlar: Test 0,05 anlamlılık düzeyinde yapılmıştır. Tabloda gösterilen değerler anlamlılık düzeyleridir. * ve ** sembolleri sırasıyla gruplar arası istatistiki bir anlamlılık vardır ve gruplar arası istatistiki bir anlamlılık bulunamamıştır demektir

Çalışmada faaliyet alanları ve ÜSR puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını bulmak için tek yönlü varyans testi (ANOVA) uygulanmıştır. Ortaya çıkan sonuçlarda, sadece ekonomik kriterlere göre yapılan puanlama ile faaliyet alanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Sosyal ve çevresel kriterlere göre yapılan puanlamada faaliyet alanlarını kapsayan gruplar arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Tablo 8 ANOVA sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 8. ANOVA sonuçları

	Varyan sların homojenliği anlamlılık düzeyleri	ANOVA anlamlılık düzeyleri	A
Ekonomik alan puanlamaları	0,59	4*	0,0
Sosyal alan puanlamaları	0,37	2**	0,1
Çevresel alan puanlamaları	0,98	8**	0,0
ÜSR puanlamaları	0,96	4**	0,1

Notlar: Test 0,05 anlamlılık düzeyinde yapılmıştır. Tabloda kullanılan * ve ** sembolleri sırasıyla gruplar arası istatistiki bir anlamlılık vardır ve gruplar arası istatistiki bir anlamlılık bulunamamıştır demektir

Tabloda 8’de verilen değerler varyansların ve ANOVA’nın anlamlılık değerleridir (p). Varyansların homojenliği anlamlılık düzeyleri p, 0,05’ten büyük olduğu için varyansların homojen olduğu söylenir. ANOVA anlamlılık düzeylerine

bakarsak Tablo 22’de de görüldüğü üzere sadece ekonomik alan puanlamaları yönünden işletmelerin faaliyet alanları gruplarının arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır ($p<0,05$). Çalışmanın asıl konusu ÜSR’nın sosyal ve çevresel boyutları olduğu için ANOVA testi sonuçları ayrıntılı olarak yorumlanmayacaktır.

Tablo 9’da bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir.

Tablo 9. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Sayı	Min	Maks.	Ortalama	Std. Sapma	Çarpıklık		Basıklık	
	İstatistik	İstatistik	İstatistik	İstatistik	İstatistik	İstatistik	Std. Hata	İstatistik	Std. Hata
Büyüklik	95	101,00	39600,00	4821,0105	7695,74287	2,508	,247	6,539	,490
Sektör	95	,00	1,00	,4842	,50240	,064	,247	-2,039	,490
Sahiplik yapısı	95	,00	1,00	,1053	,30852	2,614	,247	4,936	,490
Ülke menşei	95	,00	1,00	,1579	,36658	1,907	,247	1,670	,490
Denetçi tipi	95	,00	1,00	,8842	,32167	-2,440	,247	4,039	,490
İşletme tipi	95	,00	1,00	,3053	,46296	,859	,247	-1,289	,490
Yaş	95	4,00	128,00	44,7895	24,09772	,586	,247	,679	,490
Likidite	95	,01	38,60	2,4845	4,35228	6,712	,247	52,361	,490
Kaldıraç oranı	95	,00	14,80	2,0385	2,59401	2,346	,247	6,525	,490
Karlılık	95	-321,00	4350,00	509,5780	944,43049	2,575	,247	6,525	,490
Ekonomik puan	95	6,00	27,00	17,3895	4,67973	-,169	,247	-,544	,490
Sosyal puan	95	2,00	27,00	9,9789	5,09480	,990	,247	,510	,490
Çevresel puan	95	1,00	28,00	12,3789	8,50679	,599	,247	-1,077	,490

TBL puan	95	11,00	73,00	39,7684	16,15711	,498	,247	-,759	,490
----------	----	-------	-------	---------	----------	------	------	-------	------

Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi test etmek için çoklu regresyon modeli kullanılmıştır. Denklemden, ekonomik kriterlere göre hesaplanan puana eko, sosyal kriterlere göre hesaplanan puana sos, çevresel kriterlere göre hesaplanan puana çev ve toplam puana ise ÜSR denilecektir. Buna göre model aşağıdaki gibidir:

$$\text{ÜSR/eko/sos/çev} = a1 + b1\text{Büyükölük} + b2\text{Sektör} + b3\text{Sahiplik yapısı} + b4\text{Ülke menşei} + b5\text{Denetçi tipi} + b6\text{İşletme tipi} + b7\text{Yaş} + b8\text{Kaldıraç oranı} + b9\text{Karlılık} + b10\text{Likidite}$$

Tablo 10. Çoklu Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	Eko	Sos	Çev	ÜSR	
Büyükölük	0,38*	0,48*	0,33*	0,43*	
Sektör	-0,07**	-0,1**	0,09**	-0,015**	
Sahiplik yapısı	0,05**	0,05**	-0,08**	0,001**	
Ülke menşei	0,22*	0,19*	0,26*	0,28*	
Denetçi tipi	0,36*	0,28*	0,25*	0,36*	
İşletme tipi	0,14**	0,01**	0,04**	0,08**	
Yaş	0,38*	0,39*	0,30*	0,40*	
Likidite	-0,23*	-0,19*	-0,24*	-0,26*	
Kaldıraç oranı	0,28*	0,48*	0,33*	0,42*	
Karlılık	0,36*	0,40*	0,23*	0,36*	
Durbin Watson	1,95		1,675	1,927	1,808
Tolerance	T>0,2		T>0,2	T>0,2	T>0,2
VIF	VIF<10		VIF<10	VIF<10	VIF<10
Anova (sig)	0,000		0,000	0,000	0,000
Düzeltilmiş R ²	0,3		0,41	0,28	0,43

Notlar: Test 0,05 anlamlılık düzeyinde yapılmıştır. Tabloda kullanılan * ve ** sembolleri sırasıyla değişkenler arası istatistik olarak anlamlı bir ilişki vardır ve değişkenler arası istatistik bir ilişki bulunamamıştır demektir.

Ortaya çıkan bu sonuçlara göre model denklemi şu şekildedir;

$$\mathbf{Eko} = 1,054 + 2076\text{Büyük} - 0,008\text{Sektör} - 0,02\text{Sahiplik} + 0,04\text{Ülke menşei} + 0,1\text{Denetçi} + 0,004\text{İşletme} + 0,001\text{Yaş} - 0,006\text{Likidite} + 0,005\text{Kaldıraç} + 164\text{Karlılık}$$

$$\mathbf{Sos} = 0,685 + 9938\text{Büyük} + 0,006\text{Sektör} - 0,022\text{Sahiplik} + 0,074\text{Ülke menşei} + 0,1\text{Denetçi} - 0,064\text{İşletme} + 0,002\text{Yaş} - 0,005\text{Likidite} + 0,028\text{Kaldıraç} - 121\text{Karlılık}$$

$$\mathbf{Çev} = 0,615 + 144\text{Büyük} + 0,123\text{Sektör} - 0,133\text{Sahiplik} + 0,175\text{Ülke menşei} + 0,16\text{Denetçi} - 0,063\text{İşletme} + 0,002\text{Yaş} - 0,014\text{Likidite} + 0,033\text{Kaldıraç} - 335\text{Karlılık}$$

$$\mathbf{ÜSR} = 1,308 + 6795\text{Büyük} + 0,031\text{Sektör} - 0,043\text{Sahiplik} + 0,95\text{Ülke menşei} + 0,135\text{Denetçi} - 0,035\text{İşletme} + 0,002\text{Yaş} - 0,008\text{Likidite} + 0,019\text{Kaldıraç} - 1846\text{Karlılık}$$

Tablo 10'da görüldüğü üzere, işletmelerin devlet veya özel sektör işletmeleri olmaları, aile veya aile tarafından kontrol edilmeyen bir işletme olmaları ve yüksek veya düşük profilli bir işletme olmalarının ÜSR puanları ile ilişkili bir yönünün olmadığı görülür. Çünkü modelde bu kriterlerde $p > 0,05$ değeri görülmüştür ve herhangi bir ilişki olsa bile bu ilişki istatistiki olarak anlamlı değildir. Ekonomik, sosyal, çevresel ve toplam puan olan ÜSR kriterlerine göre yapılan puanlamalarla diğer değişkenler arasında ise istatistiki olarak anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu ilişkilerin düzeyi ve yönü aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 11. Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Yönü ve Düzeyi

Değişkenler	Eko	Sos	Çev	ÜSR
Büyükük	Orta düzeyde pozitif*	Orta düzeyde pozitif*	Orta düzeyde pozitif*	Orta düzeyde pozitif*
Sektör	Anlamlı bir ilişki yok	Anlamlı bir ilişki yok	Anlamlı bir ilişki yok	Anlamlı bir ilişki yok
Sahiplik yapısı	Anlamlı bir ilişki yok	Anlamlı bir ilişki yok	Anlamlı bir ilişki yok	Anlamlı bir ilişki yok
Ülke menşei	Düşük düzeyde pozitif**	Düşük düzeyde pozitif**	Düşük düzeyde pozitif**	Düşük düzeyde pozitif**
Denetçi tipi	Orta düzeyde pozitif*	Düşük düzeyde pozitif*	Düşük düzeyde pozitif*	Orta düzeyde pozitif*
İşletme tipi	Anlamlı bir ilişki yok	Anlamlı bir ilişki yok	Anlamlı bir ilişki yok	Anlamlı bir ilişki yok
Yaş	Orta düzeyde pozitif*	Orta düzeyde pozitif*	Orta düzeyde pozitif*	Orta düzeyde pozitif*
Likidite	Düşük düzeyde negatif**	Düşük düzeyde negatif**	Düşük düzeyde negatif**	Düşük düzeyde negatif**
Kaldıraç oranı	Düşük düzeyde pozitif**	Orta düzeyde pozitif*	Orta düzeyde pozitif*	Orta düzeyde pozitif*
Karlılık	Orta düzeyde pozitif*	Orta düzeyde pozitif*	Düşük düzeyde pozitif**	Orta düzeyde pozitif*

Notlar: Bu tablo Tablo 10'daki bilgilerin daha kolay yorumlanabilmesi için hazırlanmıştır. Tablo 10'da rakamsal olarak belirtilen değerler, Tablo 11'de yazılı ifadeye dönüştürülmüştür. Tabloda kullanılan * ve ** sembollerinin anlamları şu şekildedir:

* =değişkenlerin korelasyon değeri 0.3 ve 0.6 arası

**=değişkenlerin korelasyon değeri 0.3'ten küçük

Tablo 11'i özetleyecek olursak; denetçi tipi ve ülke menşei değişkenlerinin ÜSR ile pozitif ve genelde düşük düzeyde bir ilişkisi olduğu görülebilir. Buradan çıkarılabilecek anlam, uluslararası işletmelerin ve 4 büyük denetim firması ile çalışan işletmelerin, diğer işletmelere göre faaliyet raporlarında daha çok bilgiye yer vermesi ve daha yüksek ÜSR puanları alması olarak yorumlanabilir. Yine karlılık,

kaldıraç oranı, yaş ve büyüklük ile ÜSR arasında kısmen orta düzeyde ve pozitif bir ilişki olduğu görülebilir. Yaşlı, piyasa değeri daha yüksek, kaldıraç oranı düzeyi yüksek ve karlılığı daha fazla olan işletmelerin diğer işletmelere göre faaliyet raporlarında sosyal, çevresel ve ekonomik alanlarda daha fazla bilgiye yer vermekte olduğu söylenebilir. Çalışmada likidite ve ÜSR arasında negatif ve düşük düzeyde bir ilişki olduğu görülmüştür. Yani likiditesi düşük işletmeler diğer işletmelere göre, faaliyet raporlarında daha fazla açıklamaya yer verebilirler. Çalışmada tüm kriterlere göre yapılan puanlama ile sektör ve sahiplik yapısı ve işletme tipi arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Tablo 11'e bakıldığında işletmenin devlet veya özel sektör işletmesi olması, aile veya aile kontrolünde olmayan bir işletme olması ve yüksek veya düşük profilli bir işletme olmasıyla ÜSR puanları arasında bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Çalışmanın Güçlü Yönleri

Günümüzde artık, geleneksel raporlama anlayışının ömrünü tüketeceği ve daha yenilikçi bir raporlama anlayışı olan ÜSR'na doğru geçişin hızlanacağı düşünülmektedir. Literatürde bu konuyla ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında, daha çok çevre ve sosyal bilgi kriterleriyle ilgili içerik analizleri şeklinde olduğunu görebiliriz. İlişki bulmaya çalışan araştırmalarda ise ilişkili değişken sayısının çok az olduğu ve sonuçları tam olarak açıklayamayacağı söylenebilir. Çalışmanın güçlü yönlerinden biri değişken sayısının fazlalığıdır. Çalışmada literatürde ÜSR'nı açıklayacağı düşünülen toplam 10 bağımsız değişken kullanılmıştır. Ayrıca bağımlı değişkenler GRI raporlama rehberinde verilen toplam 30 kritere göre puanlanmıştır. Bu çalışmada kullanılan kriter sayısı daha önceki araştırmalara kıyasla daha fazladır.

Çalışmada Birleşmiş Milletler Çevre Programı Sürdürülebilirlik raporunda yer alan puanlama sistemi esas alınmıştır. Bu puanlama 5'li ölçek kullanılarak hazırlandığı için puanlar arası geçirgenlik minimum düzeydedir. Bu da araştırmacının hata yapma olasılığını azaltır. Ayrıca çalışmada puanlamanın farklı zamanlarda iki kere aynı araştırmacı tarafından yapıldığı düşünüldüğünde, bu çalışmadaki puanlama hatasının çalışmanın sonucunu değiştirecek kadar önemli olmadığı düşünülebilir. Çalışmayı diğer araştırmalardan ayıran bir diğer üstünlüğü ise ekonomik, sosyal ve çevresel puanlamanın ayrı ayrı yapılmasıdır. Bu ayrımın işletmelerin hangi alanda daha güçlü veya zayıf olduğunu göstermesi açısından önemli olduğu ve böyle bir hesaplamanın da çalışmayı hem nitelik, hem de nicelik yönünden zenginleştireceği düşünülmektedir.

Çalışmanın bir diğer güçlü yönü ise örneklem büyüklüğüdür. Literatürde daha önce yapılan çalışmalara bakıldığında bu çalışmadaki örneklem sayısının iki

kat daha fazla olduğu görülebilir. Bu da bu çalışmanın sonuçlarının güvenilir olması yönünden önemli bir etken olabilir.

Çalışmada t-testi, ANOVA ve çoklu regresyon analizi gibi yöntemler kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Daha önceki çalışmalarda açıklanmayan değişkenler arası bir ilişkinin olup olmadığı, var ise yönü ve çeşitli veri grupları arasındaki anlamlı bir ilişkinin varlığı konuları bu çalışmada yanıt bulduğu düşünülmektedir. Ayrıca daha önce az sayıda yapılan bu yöndeki araştırmalara göre ise regresyon modelinin açıklama gücü diğer araştırmaların oldukça üzerindedir(%43).

Bu çalışmaya benzer daha önce yapılan çalışmaların çoğu gelişmiş ülkelerde yapılırken, gelişmekte olan ülkelerde yapılan araştırma sayısı çok azdır. Türkiye’de ise bu yönde yapılan bir araştırmaya rastlanamamıştır. Bu çalışmanın Türkiye’deki işletmenin ÜSR yönünden ne durumda oldukları ve eksiklerinin görülmesi yönünden literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmada ilk sınırlılık zaman kısıtıdır. Bu çalışma belirli bir zaman aralığında bitirilmesi gerektiğinden daha ayrıntılı analizler yapılamamıştır. Çalışmanın zaman sınırlaması yüzünden işletmelerin sadece 1 yıllık (2014) faaliyet raporları incelenmiş ve panel veri yöntemi uygulanamamıştır. Ayrıca yine zaman sınırlaması yüzünden BIST100 işletmelerinden faaliyet raporlarına eksiksiz ulaşılabilen 95 işletme ile çalışma tamamlanmıştır. Her ne kadar bu örneklem literatüre göre yeterli gözükse de ileriki çalışmalarda örneklem büyüklüğü daha da artırılıp, panel veri yöntemi kullanılarak çalışmanın güvenilirliği daha da artırılabilir.

Çalışmada ekonomik, sosyal ve çevresel puanlama kriterleri toplam 30 tanedir. Fakat bu kriterler GRI raporlama rehberinde açıklanan kriterlere göre daha azdır. Çalışmada faaliyet raporları incelendiğinde karşılığı olmayan kriterler kapsam dışı bırakılmıştır. Fakat gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye’de, ilerleyen zamanlarda ekonomi ve raporlama sistemleri geliştikçe, işletmelerin faaliyet raporlarında bu kriterlerle alakalı daha ayrıntılı bilgilere yer vereceği düşünülmektedir. İlerleyen zamanlarda buna benzer bir çalışma yapılırken daha fazla kritere göre puanlama yapılmasının çalışmayı geliştirici yönde olacağı düşünülmektedir.

Çalışmada ayrıca literatürde kabul görmüş 10 değişken kullanılmıştır. Her ne kadar bu değişken sayısı literatüre göre yeterli gözükse de ileriki çalışmalarda gelişen dünya şartlarına göre daha sonra ortaya çıkabilecek değişkenler de eklenip, çalışma daha da zenginleştirilebilir.

Çalışmada, ÜSR kavramı irdelenmiş, Borsa İstanbul(BİST) 100 endeksinde işlem gören işletmelerin faaliyet ve varsa sürdürülebilirlik raporlarına bakılarak, ÜSR puanları belirlenmiş, daha sonra çoklu regresyon, bağımsız t-testleri ve ANOVA gibi istatistiki yöntemler kullanılarak ÜSR puanları birbirleriyle ve daha önceki çalışmalarla karşılaştırılarak, aralarında bir ilişki ve belirlenen gruplar arası anlamlı bir fark olup olmadığına bakılmıştır. Daha sonra yapılacak çalışmalarda ÜSR'nın finansal performansa veya hisse senedi fiyatına etkisini araştıran çeşitli analizler eklenerek çalışma daha da zenginleştirilebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İşletmelerin ÜSR puanlama kriterlerine topluca bakıldığında ekonomik boyutta neredeyse tüm işletmelerin her kriter hakkında yüksek bir yüzdede açıklama yaptığı görülür. İşletmelerin sosyal ve çevresel boyutlarda yaptığı açıklamalara bakarsak, rüşvetle mücadele, müşteri gizliliği, yenilenebilir enerji tüketimini destekleme, su kullanımı hakkında hayli düşük bir yüzde ile; atık yönetimi hakkında da tatmin edici olmayan bir yüzde ile açıklama yaptıkları görülür. BIST 100 endeksine dahil 95 işletmenin sürdürülebilir olmak için eksik oldukları bu alanlara odaklanmayı ve kendilerini geliştirmeyi düşünmeleri gerekebilir.

Çalışmanın çarpıcı sonuçlarından biri ana faaliyet alanı çevre ile daha yakından ilişkili yüksek profilli işletmeler ile düşük profilli işletmeler arasında anlamlı bir ilişki çıkmamasıdır. Literatürde daha önce yapılan çalışmalara bakıldığında, yüksek profilli işletmelerin daha fazla sosyal ve çevresel açıklama yaptıkları sonucunun bulunduğu görülür (Ahmad & Sulaiman, 2004; Newson & Deegan, 2002; Choi, 1999; Ho & Taylor, 2007; Stray & Ballantine, 2000). Fakat bu araştırmaların çoğu gelişmiş ülkelerde yapılan araştırmalardır. Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye'de ÜSR kavramı henüz emekleme döneminindedir. Yeni gelişen şartlara en iyi uyum sağlayan kurumsal, dolayısıyla köklü ve piyasa değeri büyük olan işletmelerdir. ÜSR puanları yüksek çıkan ve düşük profile sahip ulaştırma, haberleşme ve depolama ve mali alanda faaliyet gösteren işletmeler incelendiğinde, piyasa değeri büyük, köklü, daha yaşlı ve kurumsal işletmelerin fazlalığı görülür. Çalışmada, BIST100 endeksine dahil 95 işletmenin 46'sı yüksek profilli işletmeler olurken 49 tanesi düşük profilli işletmeler olmuştur. Yüksek profilli işletmelerden imalat sanayi ve elektrik, gaz ve su sektöründe olan işletmelerin ÜSR puanları

ortalamanın üzerinde çıkarken, madencilik sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin ÜSR puanları ortalamanın bir hayli altında kalmıştır. Türkiye’de madencilik sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin sürdürülebilir olmaları için; değişen raporlama sistemlerine uyum sağlamaları, paydaşlarının ve toplumun istekleri doğrultusunda hareket etmeleri ve ana faaliyet konuları çevre ile daha ilişkili oldukları için, faaliyet raporlarında çevresel ve sosyal bilgilere daha fazla yer vermeleri gerekmektedir.

Çalışmada aile işletmeleri ve aile tarafından kontrol edilmeyen işletmeler ile kamu ve özel sektör işletmeleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bunun nedeni Türkiye’deki çoğu devlet işletmelerin 1990’lardan sonra başlayan özelleştirme furyası ile özel sektöre satılmaları ve artık günümüzde BIST100 endeksine dahil sadece 10 tane devlet işletmesi olması ve yine BIST100 endeksine dahil aile işletmelerinin, aile tarafından kontrol edilmeyen işletmelerin iki katından fazla olması olabilir. İki grup arasında kayda değer bir örneklem farkı olduğu için, aralarında anlamlı bir fark çıkmamış gibi görülmektedir.

İşletmelerin uluslararası veya ulusal olmasının ÜSR puanları ile ilişkisi bakımından iki grup arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Uluslararası işletmelerin ÜSR puanlarının ortalaması diğer grup olan ulusal işletmelerden 11 puan daha fazladır. Bu da uluslararası işletmelerin ekonomik, sosyal ve çevresel bilgilere faaliyet raporlarında daha çok yer verdiğini göstermektedir. BIST100 endeksine dahil olan ulusal işletmelerimizin ÜSR puanları ortalamanın altında kalmıştır. Bu işletmelerin sürdürülebilir olmaları için; değişen raporlama sistemlerine uyum sağlamaları, paydaşlarının ve toplumun istekleri doğrultusunda hareket etmeleri, gerekirse kendilerine yol gösterecek bir yabancı ortak almaları gerekebilir.

Çalışmada işletmelerin 4 büyük denetçi tarafından denetlenip denetlenmemesinin ÜSR puanları ile ilişkisi bakımından iki grup arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. 4 büyük denetim firması ile çalışan işletmelerin ÜSR puanlarının ortalaması, diğer grup olan 4 büyük denetim firması tarafından denetlenmeyen işletmelerden neredeyse 17 puan daha yukarıdadır. Bu da 4 büyük denetim firması ile çalışan işletmelerin ekonomik, sosyal ve çevresel bilgilere faaliyet raporlarında daha çok yer verdiğini gösterir. Bu sonuçlara göre, işletmelerin sürdürülebilir olmaları açısından, daha dikkatli denetim ve daha az denetim hatası yapan firmalarla çalışmaları önerilmektedir.

Regresyon analizini sonuçlarına göre (%43 açıklama gücü, düzeltilmiş $R^2=0,43$) ÜSR puanları ile büyüklük arasında orta düzeyde pozitif, işletmenin yaşı arasında orta düzeyde pozitif, işletmenin likiditesi arasında düşük düzeyde negatif,

işletmenin kaldıraç oranı arasında orta düzeyde pozitif ve işletmenin karlılığı arasında orta düzeyde pozitif bir ilişkinin ortaya çıktığı görülebilir. Regresyon sonuçlarına göre ÜSR puanları ile en güçlü ilişkilerin büyüklük (0,43), kaldıraç oranı (0,42) ve yaş (0,40) değişkenleri arasında olduğu görülebilir. Bunları karlılık (0,36) ve likidite (-0,26) değişkenleri takip etmektedir. Bu da piyasa değeri daha büyük olan, daha yaşlı ve köklü olan, daha az likiditeye sahip, kaldıraç oranı ve karlılığı daha yüksek olan işletmelerin, diğer işletmelere göre daha fazla sosyal ve çevresel faaliyette bulunduğunu ve faaliyet raporlarında sosyal ve çevresel açıklamalara daha fazla yer verdiğini gösterebilir. Bu sonuçlara göre, daha küçük, kaldıraç oranı daha az, daha genç, karlılıkları daha az ve likiditeleri daha çok olan işletmelerin sürdürülebilir olmaları açısından, daha çok sosyal ve çevresel faaliyette bulunmaları ve bunları bilgi olarak faaliyet raporlarına yansıtılmaları önerilmektedir.

Değişimin çok hızlı bir şekilde yaşandığı günümüzde, raporlama anlayışının da aynı hızla değiştiği düşünülmektedir. Sürdürülebilirliğin işletmeler açısından önemi ile birlikte, toplumun ve paydaşların çevre ve sosyal faaliyetlere karşı duyarlılığının artması, ÜSR'nın önemini daha da arttırmıştır diyebiliriz. Bu çalışmada, ÜSR'nın önemi ortaya konmaya çalışılmıştır. Artık raporlama sistemi, sadece kara odaklanan geleneksel raporlama sisteminden, ekonomik, sosyal ve çevresel bilgiler veren ÜSR sistemine doğru geçiş dönemindedir. Az sayıda ülke hariç ÜSR gönüllülük esasına göre yapılmaktadır. ÜSR öneminin bu derece artması sonucu ileride, bu raporlama sistemi ile ilgili belirli standartlar çıkarılması, ilgili kişilere eğitim verilmesi ve işletmeleri ÜSR yapmaya teşvik edici düzenlemeler yapılması düşünülebilir

KAYNAKLAR

Adams, C., Hill, W., ve Roberts, C. Corporate Social Reporting Practices in Western Europe: Legitimizing Corporate Behaviour? *British Accounting Review*, 30(1), 1-21, 1998

Adams, R., Coulson, A., Mueller, K., Strum, A., & Bartel, C. *Accounting and Financial Reporting for Environmental Costs and Liabilities: Workshop Manual*. Londra: Published by Certified Accountants Educational Trust for The Association of Chartered Certified Accountants, 2000

Adebayo, E. *Corporate Social Responsibility Disclosure, Corporate Financial and Social Performance: An Empirical Analysis*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Nova Southeastern University, 2000

Ahmad, N., & Sulaiman, M. Environmental Disclosures in Malaysian Annual Reports: A Legitimacy Theory Perspective. *IJCM*, 14(1), 44-58, 2004

Alparslan, A., & Aygün, M. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Ve Firma Performansı. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 435-448, 2013

Arlı, M., & Nazik, H. *Bilimsel Araştırmaya Giriş*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Arsoy, A., Arabacı, Ö., & Çiftçioğlu, A. (2012). Corporate Social Responsibility And Financial Performance Relationship: The Case Of Turkey. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 14, 159-176, 2001

Atakan, M., & İşçioğlu, G. Türk Tüketicilerinin Bakış Açısıyla İşletmelerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Faaliyetleri. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(32), 125-133, 2006

Balal, A. Environmental Reporting in Developing Countries: Empirical Evidence from Bangladesh. *Eco Management and Auditing*, 7(3), 114-121, 2000

Başar, A., & Başar, M. Sosyal Sorumluluk Raporlaması ve Türkiye'deki Durumu. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 214, 2006

Bayraktaroğlu, G., & Özgen, Ö. Sosyal Sorumluluk Konusunda Tüketicilerin Beklentileri: Analitik Hiyerarşi Süreci Yöntemi İle Önceliklerin Belirlenmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 22, 321-341, 2008

Büyükşalvarcı, A., & Abdioğlu, H. İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi'nde İşlem Gören Şirketlerin Finansal ve Finansal Olmayan Belirleyicileri: İMKB İmalat Sektörü Üzerine Bir Uygulama. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 12(3), 119-145,2010

Chen, H., & Wang, X. Corporate Social Responsibility And Corporate Financial Performance in China: An Empirical Research From Chinese Firms. *Corporate Governance*, 11(4), 361-370,2011

Choi, J. An Investigation of the Initial Voluntary Environmental Disclosures Made in Korean Semi-Annual Financial Reports. *Pacific Accounting Review*, 11(1), 73-102,1999

Cochran, P., & Wood, R. Corporate Social Responsibility and Financial Corporate Social Responsibility and Financial Performance. *Akademy of Management Journal*, 27(1), 42-56,1984

Connelly, J., & Limpaphayom, P. Environmental Reporting and Firm Performance: Evidence from Thailand. *The Journal of Corporate Citizenship*, 13, 137-149,2004

Cormier, D., & Gordon, I. An Examination of Social and Environmental Reporting Strategies. *Accounting Auditing & Accountability Journal*, 14(5), 587-616,2001

Cowen, S., Ferreri, L., & Parker, L. The Impact of Corporate Characteristics on Social Responsibility Disclosure: A Typology and Frequency Based Anaysis. *Accounting Organizations and Society*, 12(2), 111-112,1987

Çelik, İ., Dinçer, E., & Yılmaz, R. BIST’de İşlem Gören Mevduat Bankalarının Kurumsal Sosyal Sorumluluk Çalışmalarının Finansal Sonuçları Üzerine Kurumsal Yönetim İlkeleri Çerçevesinde Bir İnceleme. *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 37-63,2012

Çelik, S., Zeytinoğlu, E., & Akarım, Y. Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve Finansal Performans Arasındaki İlişki: Borsa İstanbul Üzerine Bir Uygulama. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 18(1), 439-453,2014

Çiftçiöğlü, B., & Poroy, N. Sosyal Sorumluluk ve Bölümlere Göre Raporlama İlişkisini Anlamaya Yönelik Bir Araştırma. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1, 83-99,2010

Davey, H. *Corporate Social Responsibility Disclosure in New Zealand: An Empirical Investigation*. Working Paper, Massey University,1982

Deegan, C., & Gordon, B. A Study of Environmental Disclosure Practices of Australian Corporations . *Accounting and Business Research*, 26(3), 187-199,1996

Elkington, J. *Cannibals With Forks*,1997

Fettahoğlu, S. İşletmelerde Sosyal Sorumluluk İle Finansal Performans Arasındaki İlişki: İmkb'ye Yönelik Bir Uygulama. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2), 515-524,2013

Griffin, J., & Mahon, J. The Corporate Social Performance and Corporate Financial Performance Debate: Twenty-five Years of Incomparable Research. *Business and Society*, 36, 5-31,1997

Hackston, D., & Milne, M. Some Determinants of Social and Environmental Disclosures in New Zealand Companies. *Accounting Auditing& Accountability Journal*, 9(1), 77-108,1996

Ho, L., & Taylor, M. An Empirical Analysis of Triple Bottom Line Reporting and Its Determinates: Evidence from United States and Japan. *Journal of International Financial Management and Accounting*, 18(2), 123-150,2007

Idowu, S., & Tawlor, B. A Comparative Study of the Contents of Corporate Social Responsibility Reports of UK Companies. *Management of Environmental Quality: An International Journal*, 15(4), 420-437,2004

İşseveroğlu, G. İşletmelerde Sosyal Sorumluluk Ve Etik. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 8(2), 55-67,2001

Jones, K., & Alabaster, T. Critical Analysis of Corporate Environmental Reporting Scoring Systems. *Journal of Environmental Assessment Policy and Management*, 1(1), 27-66,1999

Joshi, P., & Gao, S. Multinational Corporate Social and Environmental Disclosures on Web Sites. *International Journal of Commerce & Management*, 19(1), 27-44,2009

Kalaycı, Ş. *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* (Cilt 5). Ankara: Aslin Yayın Dağıtım,2010

Kaya, U., & Karakaya, A. Sosyal Raporlama Anlayışının Muhasebe Meslek Mensupları Tarafından Algılanması Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Muhasebe ve Denetim Bakış*, 7(24), 153-170,2008

Kolk, A., Walhain, S., & Wateringen, S. Environmental Reporting by the Fortune Global 250: Exploring the Influence of Nationalty and Sector. *Business Strategy and the Environment*, 10(1), 15-28,2001

Margolis, J., & Walsh, J. Misery Loves Companies: Rethinking Social Initiatives by Business. *Administrative Science Quarterly*, 48, 268-305,2003

McGuire, J., Sundgreen, A., & Schneeweis, T. Corporate Social Responsibility and Firm Financial Performance. *Academy of Management Journal*, 31(4), 854-872,1988

McWilliams, A., & Siegel, D. Corporate Social Responsibility And Financial Performance: Correlation or Misspecification? *Strategic Management Journal*, 21(5), 603-609,2000

Montabon, F., Sroufe, R., & Narasimhan, R. An Examination of Corporate Reporting, Environmental Management Practices and Firm Performance. *Journal of Operations Management*, 25(5), 998-1014,2007

Nadeem, I. Impact of Corporate Social Responsibility on Financial Performance of Corporations: Evidence From Pakistan. *International Journal of Learning & Development*, 2(6), 107-118,2012

Nelling, E., & Webb, E. Corporate Social Responsibility and Financial Performance:The Virtuous Circle Revisited. *Rewiew of Quantitative Finance and Accounting*, 32(2), 197-209,2009

Newson, M., & Deegan, C. Global Expectations and Their Association with Corporate Social Disclosure Practices in Australia, Singapore and South Korea. *The International Journal of Accounting*, 37, 183-213,2002

Patten, D. Intra-industry Environmental Disclosures in Response to the Alaskan Oil Spill: A Note on Legitimacy Theory. *Accounting Organizations and Society*, 17(5), 471-475,1992

Pava, M., & Krausz, J. The Association Between Corporate Social Responsibility and Financial Performance: The paradox of Social Cost. *Journal of Business Ethics*, 15(3), 321-357,1996

Peters, R., & Mullen, M. Some Evidence of the Cumulative Effects of Corporate Social Responsibility on Financial Performans. *Journal of Global Business Issues*, 3(1), 1-14,2009

Raar, J. Environmental Initiatives: Towards Triple Bottom Line Reporting. *Corporate Communications*, 7(3), 169-183,2002

Rahman, S., Yusoff, R., & Mohamed, W. Environmental Disclosures and Financial Performance: An Empirical Study of Malaysia, Thailand and Singapore. 29(2), 46-58,2010

Roberts, R. Determinants of Corporates Social Responsibility Disclosure: An Application of Stakeholder Theory. *Accounting Organizations and Society*, 17(6), 595-612,1992

Secchi, D. The Italian Experience in Social Reporting: An Empirical Analysis. *Corporate Social and Environmental Management*, 13, 135-149,2005

Slaper, T., & Hall, T. The Triple Bottom Line: What is it and How Does it Work? *Indiana Business Review*, 4-8,2011

Sözbilir, H. *İşletmelerde Sosyal Muhasebe Kuramı ve Türkiye'de Bir Anket Çalışması*. Ankara: Sevinç Matbaası,1981

Stanwick, P., & Stanwick, S. Corporate Environmental Disclosure: A Longitudinal Study of Japanese Firms. *Journal of American Academy of Business*, 9(1), 1-7,2006

Stray, S., & Ballantine, J. A Sectoral Comparison of Corporate Environmental Reporting and Disclosure. *Eco- Management and Auditing*, 7(4), 165-177,2000

Suttipun, M. Triple Bottom Line Reporting in Annuual Reports: A Case Study of Companies Listed on the Stock Exchange of Thailand(SET). *Asian Journal of Finance& Accounting*, 4(1), 69-92,2012

Sürmen, Y., & Aygün, D. İşletmelerde Sosyal Raporlama. *Muhasebe Finansman Dergisi*(26), 35-42,2005

Tagesson, T., Blank, V., Broberg, P., & Collin, S. What Explains the Extentand Content of Social and Environmental Reporting in Swedish Listed Corporations. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 16, 352-364,2009

Tsouttsoura, M. *Corporate Social Responsibility And Financial Performance*. Nisan 04, 2016 tarihinde <http://escholarship.org/uc/item/111799p2#page-1>, adresinden alındı,2004

UNEP/SustainAbility. *Engaging Stakeholders. The Benchmark Survey:The Second International Progress Report in Company Environmental Reporting*. Londra,1996

Uwuigbe, U., & Egbide, B. Corporate Social Responsibility Disclosures in Nigeria: A Study of Listed Financial And Non-Financial Firms. *Journal of Management And Sustainability*, 2(1), 160-169,2012

Waddock, S., & Graves, S. The Corporate Social Performance Financial Performance Link. *Strategic Management Journal*, 18(4), 303-319,1997